

**„ДЕ ПОДІЛИСЯ ВИ, ГОЛОСНІ СЛОВА,
ЩО БЕЗ ВАС МОЯ ТУГА НІМА?”
(Спроба текстологічного аналізу деяких творів
Лесі Українки)**

Здійснено текстологічний аналіз деяких поетичних творів Лесі Українки. Показано особливості граматичного ладу сучасної української мови на основі аналізу поетичного дискурсу.

Ключові слова: неелементарні речення, предикатні семи, муза-цариця, винозора муза, вагота слова, поетичні реєстри.

Звертання Лесі Українки до Слова, Музи є напрочуд вагомим і частим. „Слово, моя ти єдина зброе...”, „До тебе, Україно, наша бездольна мати, струна моя перша озветься... Безжалісна музо, куди мене завела? Навіщо ти вирвала в мене слова, що повинні б умерти зо мною?” Поетеса з величезною внутрішньою силою духу начебто показує свою слабкість перед силою Слова. Це Слово, Муза веде її, вона лише підкоряється цьому божому провидінню. Це Муза „квітами серця мого дорогу собі устелила” і „кров'ю його окрасила шати свої”. У поезії „Ave Regina” („Радуйся, царице”) Леся Українка з глибоким внутрішнім хвилюванням пише, що горда цариця (муза) „мене повела за собою, мов **бранку-невільницю**”, а „найкращі думи мої вінцем золотим тобі стали”. У **бранки-невільниці** (що „окована міцно, і дзвонять кайдани мої”) владарка-цариця все одбирає („усі таємні свої скарби тобі я повинна оддати, і килим, що виткали мрії, під ноги твої простелити”). А далі ще глибші сентенції: „Моє **божевілля** собі ти взяла за актора, щоб грало закохані ролі **тобі на потіху**”. Поетеса наче протидіє безжалісній музи-цариці, що „очі осліпила згубливим промінням своїм” і „серце ... одурила, привабила маревом щастя”. І вона запитує: „Невже тобі задро, богине, на вбогее щастя моє? Те щастя, то був тільки сон”. Вбачаючи високу місію музи-цариці, поетеса ставить себе у під-

невільну позицію, кажучи, що то **богиня-муза** «голосом гучним ... від нього [сну] мене пробудила, гукнувши: „Прокиньсь, моя бранко, ти мушиш **служити** мені! Співай мені пісню, що спить в твоїм серці. Торкни ту **струну** в своїй арфі, що досі іще не бриніла, Всі **струни** озватися **мусять хвалою мені**, Я дам тобі пишні дарунки, забудеш недолю свою». Поетеса акцентує увагу на тому, що „даремне хотіла ... арфу свою почепити на вітах плакучих смутної верби І дати велику присягу, що в світі ніхто не почує Невільничих співів моїх”. Безжалісна **Муза** „глянула поглядом **владним**”, і серце моє затремтіло, і пісня моя залунала. А ти, моя владарко горда, втішалася піснею бранки, І очі твої променіли вогнем **переможним...**” Тут слід звернути увагу і на особливості побудови речень поетичного тексту: вони насичені постпозитивними означеннями, що моделюють неелементарні речення з глибоким поетичним змістом, акумульованим у цих конструкціях: предикатні семи вторинного означального чи адвербіального типу конденсують глибину думки, передаючи образні семи, розширюючи поетичні регістри [2, 378–380].

Авторку-бранку вабить той вогонь переможний і про все змушує забувати, бо ж „все я тобі заспівала, і те, чого **зроду** нікому, Навіть самій собі, вголос казати **не хтіла**, **Все ти** від мене **взяла**”. І логічним постає запитання: „Де ж твої **подарунки, царице**?” Воно логічне і в плані змістовому, завершальному акорді: „Ось вони, пишні дари: **сльози** – коштовні перли, Людське признання – **холодний** кришталь, **Смуток** мене одягає чорним важким оксамитом, тільки й скрашає **жалобу жалю кривавий рубін**”. Усвідомлюючи ту велику місію, яку покладає на поета **Муза-цариця**, Леся Українка звершує поезію: „Гарна одежа для бранки, що йде у тріумфальному ході. Радуйся, **ясна царице**, бранка вітає тебе!” З безжалісної **Музи-цариці** постає **ясна цариця**, що несе велику місію, місію пробудження, навіть через насильство.

Зазначимо, що в інших поезіях та поемах Леся Українка ще з більшою виразністю звертається до цієї теми – теми слова, ролі поета (Я рабинею **рабів не хочу бути!**). Слово у поетеси – зброя,

криця, вогонь, меч. У поезії „То be or not be?.. (Бути чи не бути?) ця тема постає у дещо іншому поетичному контексті: поетка звертається до музи винозорої: „Ти ... не сліпи мене вогнем твоїх очей безсмертних!” Зачин цього вірша застережливий: „Стій, серце, стій! не бийся так шалено. Вгамуйся, думко, не літай так буйно! Не бий крильми в порожньому просторі”. Якщо у попередній поезії бранка іде „окована міцно, і дзвонять кайдани її”, то тут вона просить музи: „Дай руку, притули мене до свого лона... Подай мені велику раду”. Що примушує її звернутись за порадою? „Дивись: навколо нас великі перелоги, І дикі пущі, і високі кручі, І темні тихі води. Подивись: **Шляхів нема** (?!), а тільки де-не-де **Поплутані** стежки йдуть на безвість. Он люди – **мало їх** – орють ті перелоги. Он з пущі **ледве** чути стук сокири, З високих круч луна орлиний клекіт, Лиш **тихі води** все **стоять мовчазно**, І тільки часом камінь з круч зірветься, Впаде і кане в **темні, тихі води...**” Звертання до музи як до „порадниці надземної” бринить і у наступних строфах: „Куди мені податись у просторі? Чи маю я здійняти срібло-злото з своєї ліри і скувати рало, А струнами сі крила прив’язати, Щоб тинь не падала на вузьку борозну, Зайняти постать поряд з тими людьми, Орати переліг і сіяти, а потім – А потім ждати жнив, та не для себе?” Риторичне запитання, у якому втілено дуже місткий зміст, у якому відображено пошуки української інтелігенції кінця ХІХ століття. Це пошуки шляхів поступу і розвитку української літератури і мови у загальнолітературному оточенні. „Біда наших українських писателів у тому,– звертається вона у листі до М. Павлика,– що вони більш пишуть, ніж читають, то все більш своє, не хотілось би з них приклад брати” [3, 275]. А у листі до М. Драгоманова Леся Українка у цей час із болем пише про удаваних патріотів, що нібито боронять честь старої короги (українофільство), а натомість не бачать загальнолюдського поступу. „Ми ж думаєм, – пише вона, – що краще б зробити нову корогу, ніж латати стару і ради того ризикувати власною честю. Ті люди, що колись тримали сю корогу, заснули і в сні не почули, як корога **випала їм з рук і попала в баранячі копита**,

люди сплять і тепер і не думають вертати собі своєї короги...” [3, 219–220]. Як актуально й сучасно це звучить сьогодні! Хоча це тема для іншої розмови.

З. Гнатюк у 1916 р. у статті „Українська народна словесність” підкреслював: „Незважаючи на те, що український народ **позбавлений** вищих культурних верств і державної організації та зв’язаних з нею культурно-наукових інституцій, які **підпирали** б постійно його культурно-наукові змагання, не тільки не полишилася позаду в сім змагальнім поході, але не в однім напрямі вибилася (українська етнографія) вперед і випередила інші народи...” [1, 29]. Ці рядки повністю можна віднести до творчості Лесі Українки, що утверджувала своє слово всупереч загальному процесові нівелювання українських культурних цінностей.

Отож, риторичне запитання продовжує думки поетки: „Чи, може, кинутись туди, у пущу, І в диких нетрях **пробивать** дорогу З **сокирою** в руках (пор.: у Шевченка – „...та добре вигострить сокиру і заходиться вже будить”) і з тонкою пилою, Поки який гнилий, великий стовбур впаде й задавить серед хашів темних?” Але є ще інший шлях, та знову він сумнівний, порівняймо: „Чи може злинути орлицею високо, Геть понад кручі, у простір безмежний, Вхопити з хмари ясну блискавицю, зірвати з зірки золотий вінець і запалити світлом опівночі? А що, коли те світло миттю згасне, як метеор, і темрява чорніше, Страшніше здасться, ніж була раніш?” Пошук своєї місії, сумнів і непевність пронизує рядки поезії, бо ж вічне питання „бути чи не бути” і вимагає такої риторики. А далі знову: „А що, коли не стане сили, Вогонь обпалить крила, й я впаду, Неначе камінь, що зірвався з кручі, Туди, у темні води, в глибину, В холодну тишу, і недовго буде тремтіти круг на площині води?” Ці сумніви, чекання поради, як правди чи істини, є надто глибокими і важливими. А що ж муза? Дає пораду чи... „Мовчиш ти, **горда музо!** тільки очі Спалахнули вогнем, барвисті крила широким помахом угору здійнялись І сплеснули... О чарівнице, стій! Візьми мене з собою, лишьмо разом!” Вагомим у поезії постає

якраз мовчання музи, її високість (очі спалахнули вогнем, крила сплеснули). Чи чекає поетка відповіді на питання, чи жде вона насправді поради? Очевидно, це лише спосіб показати шукання шляхів: „**шляхів нема**”. Особлива форма риторичних запитань поезії насправді служить для Лесі Українки важливим засобом втілення ідеї вічного „бути чи не бути?”

У циклі „Кримські відгуки” Леся Українка („Зимова ніч на чужині”) побудує твір у формі діалогу з **Музою**, де знову виголосить словами **Музи** і власними ідею шукання місця і сенсу творчості: „Співаймо поважно про те, як одважно Герой умирає на війні...” або ж „Поки я недужа, не клич до відваги, В заржавілих піхвах меча не ворух”.

У поезії, зачин якої ми взяли у заголовок статті, також побудованої частково у формі риторичних запитань, Леся Українка виголошує: „Я не на те, слова, ховала Вас і напоїла кров’ю свого серця, щоб ви лилися, мов отрута, і посідали душі, мов іржа”. Поетеса утверджує ваготу слова (згадалось Франкове: „Ви знаєте, як багато **важить** слово”), хоче бачити слова такими, щоб „краяли та не труїли серце, щоб піснею були, а не квилінням”; „промінням ясним, хвилями буйними, прудкими іскрами, летючими зірками, палкими блискавицями, мечами, Хотіла б я вас виховати, слова!”

Видатна людина свого часу, мужня і творча особистість, Леся Українка з усією пристрасстю і великим творчим натхненням шукає свого **Слова**, яке б звучало гордо і пророче: „Скоріш моє серце раптово загине, Ніж в тебе порветься остання струна!..” – пише вона, звертаючись до **Музи**, і в цьому вона велика і мужня, по-філософськи розсудлива й вимоглива.

Література

1. Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість.– Нью-Йорк, 1981.– С. 29.
2. Див.: Мірченко М. В. Синтаксичні моделі неелементарних речень (на матеріалі поетичних творів Лесі Українки) // Леся Українка і сучасність: Зб. наук. пр.– Луцьк: Волин. обл. друк., 2003.– С. 375–380.

3. Українка Леся. Збір. тв.: У 12 т.– К.: Наук. думка, 1978.– Т.10.– С. 275.

Mirchenko M. Nowhere to Find you, Mighty Words when Grief of Mine so Numbly Hurts (An Attempt to Textually Analyse Some of Lesya Ukrainka's Works).

In this article several pieces of poetry by Lesya Ukrainka are textually analysed. It deals with the peculiarities of modern Ukrainian grammatical structure on the basis of poetic discourse analysis.

Key words: non elementary sentences, predicative semes, muse queen, goddess muse, importance of word, poetic registers.